

Notiser och meddelanden

Notes and communications

Gunnar Broberg in memoriam

Gunnar Broberg, professor emeritus i idé- och lärdoms historia vid Lunds universitet, gick ur tiden lördagen den 30 april 2022 i en ålder av 79 år. Gunnar Broberg föddes i Flen den 5 september 1942 och växte upp i en prästgård på den sörmländska landsbygden. Efter läroverksåren i Nyköping kom han till Uppsala, där han studerade idé- och lärdoms historia för professor Sten Lindroth. Han disputerade 1976 på en avhandling om Carl von Linnés människolära. Om sin uppväxt och väg till en akademisk karriär berättar Broberg i uppsatsen ”Kräftor, Lindroth och gyllene äpplen”, i antologin *Forskarliv. Självporträtt av samtida svenska historiker*, red. Ann-Katrin Hatje & Gunnar Artéus (2020). ”Min enda replik jag minns”, skriver han angående disputationen, var: ”opponenten har inte förstått Linné’. För det fick jag efteråt beröm.” Under 1970- och 1980-talen var han verksam som universitetslektor och docent i Uppsala. Han var även gästprofessor vid Scandinavian Department vid Berkeleyuniversitetet 1978 och fellow vid Wissenschaftskolleg zu Berlin 1987–1988.

Till Lund kom Broberg 1990 då han tillträdde professuren i idé- och lärdoms historia. Han byggde där framgångsrikt upp en vidsynt och kreativ forskningsmiljö. Han initierade de idéhistoriska skriftserierna Ugglan och Minerva, drev flera gemensamma bokprojekt och med varsam hand ledde fram ett inte ringa antal doktorander till disputation. Han var aktiv in i det sista, även långt efter pensionen 2009. I stort sett dagligen, vardagar som helgdagar, var han på institutionen – mer än de flesta universitetsanställda – där han satt och skrev från morgon till kväll bland högar av böcker och papper. Dörren stod ständigt på glänt. Han tog alltid emot för samtal och lyssnade intresserat, uppmuntrande visade han på möjligheterna och delade frikostigt med sig av sin lärdom och beläsenhet. Med underfundig humor bollade han gärna kvicka idéer och vred och vände lekfullt på ord och tankar. Gunnar Broberg var en sällskapsmänniska. Han var ledamot i en rad lärda sällskap: Kungliga Fysiografiska sällskapet, Kungliga Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund, Vetenskapssocie-

teten i Lund, Michaelisgillet, Skånska Linnésällskapet, Svenska Linnésällskapet och många till.

Som forskare hade Broberg stor bredd. Inget tycktes honom ointressant. Han gav sig i kast med de mest skiftande ämnen med nyfikenhet och med ett stort mått av barnasinnets upptäckarlust och öppenhet. Metodologiskt kan Brobergs forskning sägas placeras in i den Nordströmska traditionens efterföljd, som elev till Lindroth, där den svenska idéhistorien, gärna i äldre tid, stod i fokus. Om inte vi skriver den svenska idéhistorien, vem skulle då skriva den, kunde han säga. Med starkt empiriskt spårinne och inlevelse sökte han träda in i förflutna tiders tänkande, sökte förstå en tid och dess människor utifrån dess egna villkor och sammanhang. Broberg sökte ständigt i arkiv och bibliotek efter ytterligare skärvor som kunde ge en bild av historiens djup och mångfald. Han breddade empirin genom bilder och musik. Hans texter ger ofta en stark, nästan fysisk påtaglig närvaro av mänskliga röster och sinnesintryck. I ”Låt idéhistorien förbli splittrad” – publicerad i Nils Andersson & Henrik Björck (red.), *Vad är idéhistoria? Perspektiv på ämnets identitet under sextio år* (1994), ursprungligen i *Svenska Dagbladet* 1992 – understryker han behovet av öppenhet och bredd i den idéhistoriska forskningen, att eftersträva ”mångfalden som – förhoppningsvis – ger oss helheten.”

Till Brobergs forskningsintressen hörde särskilt biologins, zoologins och medicinens historia. Djurens historia, förhållande mellan människor och djur genom historien, var ett ämne som följde honom troget genom hela hans forskargärning. Den första text han publicerade handlar om Magnus Orrelius som skrev den första zoologiska handboken på svenska, ”Magnus Orrelius, en frihetstida moralist och skribent” i *Personhistorisk tidskrift* 1967. I *Lychnos* 1972–1973 publicerade han en uppsats om ”Järven, filfrassen, frossaren. En studie i zoologisk exotism”. Djuren i hans texter fyller genom åren ett helt menageri.

Obestriddligen var han världens främste kännare av Linné. Hans avhandling *Homo sapiens L. Studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära* (1975) är ännu i dag den mest grundliga och gedigna analysen av Linnés syn på och klassificering av människan, en avhandling som det är svårt att komma runt för den som vill sätta sig in i den linneanska antropologin i dess historiska sammanhang. I åtskilliga uppsatser kom han att fördjupa kunskapen om Linné och hans tid. I fyrtio år, från 1978 fram till 2018, var han huvudredaktör för *Svenska Linnésällskapets årsskrift* i vilken han bidrog med närmare 500 artiklar och notiser, fler än någon annan.

I *Lychnos* publicerade han under 1980-talet några insiktsfulla och djuplodande artiklar, som kartlade nya forskningsområden: ”Naturen på bild. Anteckningar och linneanska exempel” (1979–1980); ”Lappkaravaner på

villovägar. Antropologin och synen på samerna fram mot sekelskiftet 1900” (1981–1982); ”Naturvetenskapsmännen om sin egen historia. Halvseklek före Nordström” (1983); och ”Lamarckismen i Sverige” (1988). Få hade en sådan överblick över hela den svenska idéhistorien. Hans redigerade läsebok i svensk idéhistoria, *Gyllene äpplen. Svensk idéhistorisk läsebok* (1991), som tilldelades Augustpriset 1992, är en ymnig äppelkorg i två band som bjuder på smakfulla läsefrukter, interfolierad med initierade inledningar och bildessäer. Sammantaget ger den en god översikt över rikedomerna av idéer och tankar genom den svenska idéhistorien från medeltiden till 1900-talet.

Några av Brobergs främsta insatser som vetenskapshistoriker gjorde han rörande rasbiologins historia, om ärftlighetslärans utveckling och dess samhälleliga användning, om den biologiska människosynen och om synen på raser. Broberg var en pionjär inom detta forskningsfält i Sverige. Tillsammans med Mattias Tydén skrev han *Oönskade i folkhemmet. Ras-hygien och sterilisering i Sverige* (1991), som fick stor internationell uppmärksamhet och ledde till en statlig utredning varvid slutligen de drabbade fick skadestånd. Av en händelse kom han över ett outforskat personarkiv efter rasbiologen Herman Lundborg som ledde fram till studien *Statlig rasforskning. En historik över Rasbiologiska institutet* (1995). Tillsammans med Nils Roll-Hansen redigerade han *Eugenics and the welfare state. Sterilization policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland* (1996).

Broberg rörde sig inom vida fält, djurens historia som sagt, medicinens historia, även katastrofer och livets mörkersidor, ofta utifrån kulturhistorisk infallsvinkel. En kär vän, katten, tillägnades ett stort verk, *Kattens historia. Sverige speglat i djurets öga* (2004), som fångar det mångfacetterade förhållandet mellan människa och djur. Strax efter att en tsunami slätt in över Asien i december 2004 utkom Broberg med en bok om jordbävningen i Lissabon, *Tsunamin i Lissabon. Jordbävningen den 1 november 1755, i epicentrum och i svensk periferi* (2005). Ett av Brobergs mest poetiska verk är *Nattens historia. Nordiskt mörker och ljus under tusen år* (2016), om halva dygnet som tillhör natten, men som få historiker har gett sig in i. Boken är en mosaik av bitar som inte alltid vill passa ihop, som han själv skriver, ett ”nattreportage av en historisk notisjägare”, collageartat och kaleidoskopiskt låter boken historiens röster höras i natten.

Under åren ledde han arbetet med åtskilliga antologier, utgåvor av Linné med kommentarer, om Linné i dikten, om lärjungarna Carl Peter Thunberg och Anders Sparrman. Tillsammans med Gunilla Lindell gav han ut *Till livs med Linné* (2007), om Linnés dietetik med tillhörande recept. *Til at stwdera läkedom. Tio studier i svensk medicinhistoria* (2008), som han redigerade och skrev åtskilligt i, fördjupar kunskapen om kropp, hälsa och läkedom genom den svenska historien. Till Lunds universitets 350-års-

jubileum ledde han arbetet med en universitetshistorisk antologi, *Beredd till bådadera. Lunds universitet och omvärlden* (2017).

Brobergs livsgärning som Linnéforskare kröntes med *Mannen som ordnade naturen. En biografi över Carl von Linné* (2019), där han knöt ihop flera decenniers studier av Linnés liv och tänkande. I inledningen beskriver han sitt inkännande och sympatiska sätt att närma sig människan som var föremålet för hans studie: ”Jag vill fånga honom i steget, jag vill höra hur han talade, jag vill hälsa på hemma hos honom. Jag vill också väcka gamla texter till liv.” Brobergs texter drivs just av levandegörandet av historien, det som gör den närvarande, konkret och sinnlig, hur historien och människors liv sträcker sig genom tiden. ”En människas biografi börjar långt före födseln och fortsätter långt efter döden”, skriver han. Det var som om Broberg kände igen sig något av sig själv i den gamle Linné på slutet av sitt liv, med krämpor och sviktande hälsa. Men de var på många sätt diametralt olika. Linné var ettrig, självhävdande och bråkig. Gunnar var stillsam, vänlig och med ett stort mått av mänsklig omtanke. Men de förenades i den barnsliga upptäckarlusten, glädjen inför kunskap, förmågan att se det stora i det lilla, se den lilla detaljen som förklarar helheten. Hans Linnébiografi blev också en stor, välförtjänt framgång, som renderade honom en rad priser och utmärkelser.

Under statyvältningarna blev han något bekymrad över de missuppfattningar som uppstått kring Linnés människolära. Med sin grundliga kunskap om rasbiologins historia, Linnés människolära och 1700-talets tankeliv visade Broberg på det missriktade i att beskylla Linné för att vara rasbiolog och rasismens fader. Ras var ett begrepp Linné aldrig använde. I full sympati för det angelägna i att stå emot vår tids rasism reder han ut begreppen i ”Var Linné rasist?” i *Svenska Linnésällskapets årsskrift 2020*. Motståndet kan inte baseras på okunskap. Granskar man de historiska källorna och sätter Linné i hans historiska sammanhang visar sig historien inte vara så enkel och moraliskt otvetydig som vi vill göra den. Historien, skriver Broberg, kan inte ”handla om ’rena’ personer, för då hör ingen dit.” Historien är komplex, liksom vår tid.

Broberg hade precis slutfört kommentarerna till Linnés *Nemesis divina*, om den gudomliga vedergällningen, för utgivning i Svenska Akademiens klassikerserie när han hastigt avled. *Nemesis divina*, skriver Broberg i sin inledning, ”är ett stort herbarium med pressade människoöden eller ett florilegium av allsköns mänskliga laster.” Märkt av mörkt, tärande grubbel, är den åldrade Linnés anteckningar en uppgörelse med den meningslösa döden och ondskan. Det måste finnas en högre mening. Allt kan inte bara försvinna utan mening. Det finns en gudomlig ordning.

Människointresset var i centrum för Broberg och de tanke- och livsförhållanden i vilka människor levde. Tusentals människors tankar och

livsöden passerar förbi i Brobergs böcker och uppsatser, Linné förstås, men också andra från det linneanska 1700-talet, Petrus Artedi, Johan Moraeus, Olof Rudbeck den yngre och Kilian Stobaeus. En uppsats lyfter fram kvinnliga botaniker i vetenskapshistorien. Till och med en text om "Foucault i Uppsala" (*Tvärnsnitt* 1985) har kommit från Brobergs penna. Det som utmärker alla dessa texter är inkännandet och strävandet efter förståelse och inplacera människorna i sin tids speciella förutsättningar och tankeliv. Förenklade presentistiska, moraliska domar, om hur fel de tänkte då och hur rätt vi tänker nu, gick emot hans humanistiska grundsyn. Som forskare drevs han av att förstå människorna och deras val i den tid de levde.

De sista åren kändes det som om han hade så mycket kvar som han önskade slutföra. Det fanns så mycket mer att upptäcka. Vid sin bortgång skrev han på en bok om lärda möten, om människor på resa som möts och samtalar. Det är så många kommer minnas honom: i mötet mellan människa och människa, vänligheten och öppenheten, kunskapsglädjen och barnasinnets upptäckarlust. Människointresset utmärkte honom både som människa och forskare. Historien handlade för honom om människor och liv, det som ger oss en djupare förståelse av vad det är att vara människa. Med underfundig humor, inlevelse och språkekvilibristisk ordkonst drog han fram de talande exemplen som gjorde människorna i historien livs levande. Deras tankar trädde fram ur historiens tystnad. Med inkännande förståelse, inte sällan med ömhet och medkänsla, tog han del av människors livsöden, som förmedlades med en närhet och inlevelse som får läsaren att känna en förnimmelse av historiens närvaro. Vi träder in i tiden.

David Dunér